

Voor dit examen zijn maximaal 57 punten te behalen; het examen bestaat uit 27 vragen. Voor elk vraagnummer is aangegeven hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.
Bij dit examen hoort een informatieboekje.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1

uit een krant:

Meer melk, minder winst

Op het bedrijf van een Nederlandse melkveehouder in de gemeente Maastricht is een Belgische melkveehouder op heterdaad betrapt op het overhevelen van melk. In tegenstelling tot zijn Belgische collega had de Nederlandse melkveehouder al meer melk verkocht dan zijn productiequotum toeliet. De Belgische melkveehouder heeft de overgehevelde melk aan zijn melkfabriek in België geleverd alsof het om melkproductie van zijn eigen bedrijf ging en voor deze melk de interventieprijs van € 0,37 per liter ontvangen. Nader onderzoek heeft uitgewezen dat op deze wijze 50.000 liter melk die het productiequotum van de Nederlandse melkveehouder te boven ging, op papier is geproduceerd binnen het productiequotum van de Belgische melkveehouder. De Nederlandse melkveehouder, voor wie de kostprijs per liter melk op € 0,11 ligt, heeft hierdoor € 17.500 aan superheffing ontdoken.

In de Europese Unie (EU) geldt in het kader van het gemeenschappelijke landbouwbeleid voor melk een interventieprijs. Voor elke liter geproduceerde melk ontvangt een melkveehouder deze interventieprijs. Daarnaast geldt voor melk sinds 1984 voor iedere melkveehouder een productiequotum. Voor elke liter melk boven het productiequotum moet een heffing worden betaald, de zogenaamde superheffing.

- 2p **1** Noem twee doelstellingen van het gemeenschappelijke landbouwbeleid van de EU.
- 2p **2** Is het instellen van een productiequotum een aanvullende maatregel op het instellen van een minimumprijs of op het instellen van een maximumprijs voor een product? Verklaar het antwoord.
- 2p **3** Toon met behulp van een berekening aan dat in de gegeven situatie de superheffing hoog genoeg is om melkproductie boven het productiequotum verliesgevend te maken.

Opgave 2

De glazen bol van het CPB

Het Centraal Planbureau (CPB) heeft in het kader van de Macro Economische Verkenning onderzoek gedaan naar de economische ontwikkelingen voor het volgende jaar. Voor volgend jaar wordt een voorzichtig herstel van de economische groei verwacht, onder andere omdat een einde van de daling van de bedrijfsinvesteringen wordt verwacht.

De resultaten van het onderzoek van het CPB zijn samengevat in tabel 1. In de kolom “centrale voorspelling voor volgend jaar” staat de voorspelling voor volgend jaar. In deze voorspelling is uitgegaan van: € 1 = \$ 1,15. Omdat de hoogte van deze wisselkoers erg onzeker is, is alternatief A opgenomen, waarin is uitgegaan van een andere wisselkoers van de euro ten opzichte van de dollar.

Een andere onzekere factor in de centrale voorspelling voor volgend jaar is de groei van het Bruto Binnenlands Product (BBP) van de handelspartners van Nederland. Daarom is alternatief B opgenomen, waarin is uitgegaan van een lagere groei van het BBP van de handelspartners dan in de centrale voorspelling.

tabel 1

	centrale voorspelling voor volgend jaar (verandering ten opzichte van dit jaar)	afwijking ten opzichte van de centrale voorspelling	
		alternatief A	alternatief B
Bruto Binnenlands Product (BBP)	1,3 %	+ 0,2 procentpunt	- 0,4 procentpunt
particuliere consumptie	1,0 %	- 0,1 procentpunt	+ 0,2 procentpunt
bedrijfsinvesteringen	0,3 %	+ 0,4 procentpunt	- 0,9 procentpunt
consumentenprijsindex (CPI)	1,0 %	+ 0,3 procentpunt	- 0,3 procentpunt
werkgelegenheid	0,0 %	+ 0,2 procentpunt	- 0,4 procentpunt

Uit tabel 1 is bijvoorbeeld af te lezen dat de bedrijfsinvesteringen volgens de centrale voorspelling van het CPB volgend jaar ten opzichte van dit jaar met 0,3% groeien. Mocht de groei van het BBP van de handelspartners van Nederland tegenvallen, dan wordt een daling van de bedrijfsinvesteringen met 0,6% verwacht.

- 1p **4** Noem een bestedingscategorie die in tabel 1 ontbreekt.
- 2p **5** Hoe blijkt uit tabel 1 dat in de centrale voorspelling voor volgend jaar een stijging van de arbeidsproductiviteit wordt verwacht?
- 2p **6** Gaat het CPB bij alternatief A uit van een hogere of van een lagere wisselkoers van de euro dan \$ 1,15? Verklaar het antwoord aan de hand van één regel uit tabel 1.

Bij alternatief B is de stijging van de consumentenprijsindex kleiner dan in de centrale voorspelling.

- 2p **7** Geef daarvoor een verklaring.

Opgave 3

Belastingen aangepast

In Nederland worden de bedragen die aan inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen moeten worden betaald, berekend met behulp van het schijventarief. De belasting en de premies moeten aan de fiscus worden afgedragen. Ieder jaar worden met ingang van 1 januari het schijventarief en de heffingskortingen gewijzigd.

Op pagina 5 staan de bedragen en percentages van het schijventarief zoals die voor twee achtereenvolgende jaren gelden. In de laatste tabel op pagina 5 staan de belangrijkste heffingskortingen.

Met behulp van de gegevens op pagina 5 kan worden onderzocht of de belastingdruk in jaar 2 ten opzichte van jaar 1 is gewijzigd. Onder de belastingdruk wordt in deze opgave verstaan: de inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen in procenten van het belastbaar inkomen.

In tabel 2 is de belastingdruk in jaar 1 en 2 berekend. Bij deze berekening is uitgegaan van personen jonger dan 57 jaar die in beide jaren naast de algemene heffingskorting uitsluitend recht hebben op de arbeidskorting van personen jonger dan 57 jaar.

tabel 2

	jaar 1	jaar 2
belastbaar inkomen	belasting en premies volksverzekeringen in % van het belastbaar inkomen	belasting en premies volksverzekeringen in % van het belastbaar inkomen
€ 10.000	6,4	4,2
€ 20.000	20,7	19,7
€ 40.000	30,5	30,0
€ 70.000	38,6	38,1
€ 100.000	42,6	42,3

- 3p **8** Toon met behulp van een berekening aan dat voor een persoon met een belastbaar inkomen van € 40.000 in jaar 2 de belastingdruk 30,0% is.

In jaar 2 is het prijspeil ten opzichte van jaar 1 met 3,6% gestegen. Bij één van de aanpassingen van de heffingskortingen in jaar 2 op pagina 5 is niet alleen rekening gehouden met deze inflatie, maar ook met de beperkte draagkracht van een groep belastingbetalers.

- 2p **9** Welke groep belastingbetalers wordt hier bedoeld? Verklaar het antwoord.

De AOW wordt gefinancierd volgens het omslagstelsel. Dit houdt in dat wanneer de uitgaven voor de AOW stijgen, de premie-inkomsten voor de AOW ook moeten stijgen. Eén van de aanpassingen van de gegevens in jaar 2 op pagina 5 kan het gevolg zijn van overheidsbeleid om de premie-inkomsten voor de AOW in jaar 2 ten opzichte van jaar 1 te vergroten.

- 2p **10** Welke aanpassing wordt hier bedoeld?

Informatie bij opgave 3

Het schijventarief voor personen jonger dan 65 jaar

jaar 1

belastbaar inkomen meer dan	doch niet meer dan	belastingtarief	tarief premie volksverzekeringen	totaal tarief	heffing over totaal van de schijven
–	€ 15.331	2,95 %	29,40 %	32,35 %	€ 4.959
€ 15.331	€ 27.847	8,45 %	29,40 %	37,85 %	€ 9.696
€ 27.847	€ 47.745	42,00 %	–	42,00 %	€ 18.053
€ 47.745		52,00 %	–	52,00 %	

jaar 2

belastbaar inkomen meer dan	doch niet meer dan	belastingtarief	tarief premie volksverzekeringen	totaal tarief	heffing over totaal van de schijven
–	€ 15.883	1,70 %	31,20 %	32,90 %	€ 5.225
€ 15.883	€ 28.850	7,20 %	31,20 %	38,40 %	€ 10.204
€ 28.850	€ 49.464	42,00 %	–	42,00 %	€ 18.861
€ 49.464		52,00 %	–	52,00 %	

Heffingskortingen voor personen jonger dan 65 jaar

	jaar 1	jaar 2
algemene heffingskorting	€ 1.647	€ 1.766
arbeidskorting		
- jonger dan 57 jaar	€ 1.066	€ 1.104
- 57, 58 of 59 jaar	€ 1.293	€ 1.339
- 60 of 61 jaar	€ 1.520	€ 1.574
- 62 jaar of ouder	€ 1.747	€ 1.809
kinderkorting	€ 40	€ 41
aanvullende kinderkorting voor inkomens lager dan € 27.438	€ 428	€ 534
alleenstaande ouderkorting	€ 1.302	€ 1.348
aanvullende alleenstaande ouderkorting	€ 1.302	€ 1.348
jong gehandicaptenkorting	€ 500	€ 518

Opgave 4

uit een krant (september 2001):

Recordaantal aanvragen voor cultuursubsidie

In totaal 734 culturele instellingen en gezelschappen (zoals toneel- en muziekgezelschappen) hebben een aanvraag bij het Rijk ingediend voor een subsidie in de periode 2001-2004.

Gezamenlijk vragen de instellingen om € 453 miljoen subsidie.

Er is voor dit doel een budget beschikbaar van € 261 miljoen.

De Raad voor Cultuur, die een advies uitbrengt over de toekenning van de subsidies, zal moeten kiezen welke instellingen en gezelschappen subsidie krijgen en welke niet.

De helft van CKV budget blijft onbenut

Zeventig procent van de havo/vwo-scholieren die Culturele en Kunstzinnige Vorming (CKV) volgen, ging in het schooljaar 1999/2000 met CKV-bonnen naar films, toneelvoorstellingen, concerten en tentoonstellingen. Deze ruim 57.000 leerlingen hebben 51 procent van het CKV-bonnenbudget uitgegeven.

Onze verslaggever legde deze cijfers voor aan CKV-docente Lidia Drent, lerares aan een scholengemeenschap. Zij zegt: "Dit is typerend voor de onverschillige houding van de huidige generatie leerlingen. Zelfs als het gratis is, loopt een groot gedeelte van de middelbare scholieren niet warm voor cultuur".

Peter Latjes is leerling van Lidia Drent. Hij is het niet eens met zijn CKV-docente. Peter besluit een brief te schrijven aan de staatssecretaris van Cultuur waarin hij een pleidooi houdt voor extra subsidie voor culturele instellingen en gezelschappen.

De brief begint als volgt:

"Geachte staatssecretaris,

Middelbare scholieren maken nog onvoldoende gebruik van CKV-bonnen. Ik denk dat dit komt doordat scholieren te weinig keuze hebben en niet omdat scholieren te onverschillig zijn en geen belangstelling voor cultuur hebben. Als u de CKV-bonnen tot een succes wilt maken, moet u meer subsidie geven aan cultuuraanbod dat zich richt op jongeren. Extra subsidies brengen inverdieneffecten met zich mee. Deze inverdieneffecten houden in dat de extra overheidsuitgaven aan subsidies voor een deel worden terugverdiend. Extra subsidies kunnen namelijk leiden tot een toename van de belastingontvangsten en een afname van de uitgaven aan de sociale zekerheid."

6p 11 □ Schrijf het vervolg van de brief.

In deze brief moeten de volgende aspecten aan de orde komen:

a de wijze waarop de inverdieneffecten tot een toename van de belastingontvangsten kunnen leiden.

b de wijze waarop de inverdieneffecten tot een afname van de uitgaven aan de sociale zekerheid kunnen leiden.

Daarnaast moet in de brief naar eigen keuze één van de onderstaande aspecten aan de orde komen. Kies daarbij het aspect dat het best in de brief past.

- 1 de positieve externe effecten die zonder de extra subsidies worden misgelopen;
- 2 het multipliereffect voor de Nederlandse economie dat kan optreden als gevolg van de extra subsidies;
- 3 een fiscaal alternatief voor de extra subsidies.

Aanwijzingen

- De onderdelen van de brief moeten logisch op elkaar aansluiten.
- Gebruik voor het vervolg van de brief 120 woorden; een afwijking van 20 woorden is toegestaan.

Opgave 5

uit een krant:

Een concurrentiewaakhond

De vereniging die de belangen behartigt van de losse handel in bloemen (marktkramen, bloemenstalletjes) heeft bij de Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMa) een klacht ingediend. De klacht betreft de tariefsverhoging van het inschrijfgeld voor handelaren op de bloemenveiling in Aalsmeer. De vereniging vindt dat de veiling misbruik maakt van haar economische machtspositie.

Op de bloemenveiling in Aalsmeer worden partijen bloemen gekocht door grote handelaren in bloemen, de losse handel in bloemen, bloemenwinkels, supermarkten en tuincentra. Kleinere handelaren, zoals de losse handel in bloemen, beschikken naast zelf inkopen op de bloemenveiling in Aalsmeer over voldoende andere kanalen om bloemen in te kopen (bijvoorbeeld bij kleinere bloemenveilingen of bij grote handelaren).

Elke handelaar op de veiling in Aalsmeer moet zich bij de veiling inschrijven. Het inschrijftarief bedroeg tot nu toe € 150. De veiling wil dit tarief verhogen tot € 6.000.

Volgens de veiling is deze tariefsverhoging nodig omdat consumenten steeds hogere eisen stellen aan de houdbaarheid van de bloemen, waardoor de opslagkosten voor de veiling stijgen. Ook brengt de losse handel met zijn vele kleine handelaren relatief veel kosten voor de veiling met zich mee.

Marktkoopman Van der Neut, vertegenwoordiger van de losse handel in bloemen, heeft het gevoel dat zijn branche door deze tariefsverhoging wordt weggejaagd van de bloemenveiling. Van der Neut stelt: "De tariefsverhoging van de bloemenveiling in Aalsmeer bedreigt de winstgevendheid van de losse handel in bloemen. Als losse handelaren overschakelen op inkoop van bloemen via grote handelaren leidt dat tot een hogere kostprijs van bloemen doordat er een schakel in de handel is bijgekomen. Als losse handelaren in bloemen zelf blijven inkopen op de bloemenveiling in Aalsmeer, zal door de tariefsverhoging de kostprijs van bloemen voor losse handelaren sterker stijgen dan voor grote handelaren. Wat losse handelaren in bloemen ook doen, de tariefsverhoging pakt voor hen altijd nadelig uit."

- 2p **12** Bereken met hoeveel procent de bloemenveiling in Aalsmeer het inschrijftarief wil verhogen.

- In het krantenartikel is sprake van differentiatie in de bedrijfskolom voor bloemen.
1p **13** Citeer de zin waaruit dat blijkt.

- Een aantal kleine handelaren blijft na de tariefsverhoging op de veiling van Aalsmeer kopen.
2p **14** Leg uit dat door de tariefsverhoging van de veiling de kostprijs van bloemen voor de grote handelaren minder stijgt dan voor deze kleine handelaren.

Om de concurrentie tussen Nederlandse bedrijven te bevorderen, heeft de overheid onder andere de NMa in het leven geroepen. De NMa behandelt klachten van ondernemingen of consumenten die misbruik vermoeden van een economische machtspositie. Ook bedrijven die willen fuseren, moeten een vergunning aanvragen bij de NMa.

- De NMa heeft de klacht van de vereniging van de losse handel afgewezen.
2p **15** Citeer de zin uit het krantenartikel waarin een argument genoemd wordt dat de NMa gebruikt kan hebben bij dit besluit. Verklaar het antwoord.

Opgave 6

In economische publicaties wordt veel gebruikgemaakt van tabellen en grafieken. In het informatieboekje staan vier statistieken over Nederland. Naar aanleiding van deze statistieken worden in deze opgave vijf vragen gesteld.

In 2001 is het aantal werklozen ten opzichte van 1997 gedaald.

- 2p **16** Toon zonder berekening aan dat het werkloosheidspercentage in 2001 ten opzichte van 1997 is gedaald.

Een daling van het werkloosheidspercentage heeft gevolgen voor de ontwikkeling van de gegevens in statistiek 2.

- 2p **17** Noem een voorbeeld van zo'n gegevensreeks uit statistiek 2. Verklaar het antwoord.

Stel dat een voltijdbaan zowel in 1997 als in 2001 per jaar 1.600 uur omvat. Met behulp van de gegevens kan worden berekend dat er in 1997 gemiddeld per werknemer (afgerond) 1.452 uur wordt gewerkt.

- 2p **18** Bereken hoeveel uur er gemiddeld per werknemer in 2001 wordt gewerkt.

In Nederland is in de periode 1997-2001 ieder jaar sprake geweest van een stijging van de loonkosten per eenheid product.

- 2p **19** Uit welke statistiek blijkt dit? Verklaar hoe deze stijging uit deze statistiek blijkt.

In de sector bedrijven is de werkgelegenheid in arbeidsjaren in 1998 ten opzichte van 1997 sterker gegroeid dan de totale werkgelegenheid. Een econoom berekent met behulp van de statistieken 3 en 4 dat in 1998 ten opzichte van 1997 de groei van de werkgelegenheid in arbeidsjaren in de sector bedrijven (afgerond) 3,37% bedraagt.

- 2p **20** Toon aan dat de berekening van de econoom juist is.

Opgave 7

Fatima's economisch onderzoek

De economiedocent van Fatima heeft in de klas verteld dat Nederland, vergeleken met de andere landen van het eurogebied, in 2000 een hoge inflatie had. Een oorzaak van deze hoge inflatie was volgens hem de in vergelijking met andere landen krappe arbeidsmarkt in Nederland.

Fatima maakt een praktische opdracht over de internationale economische ontwikkeling in 2000. Op de website van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) heeft zij het macro-economisch overzicht uit de publicatie 'De Nederlandse economie in 2000' gevonden. Daaruit heeft zij onderstaande gegevens over inflatie en werkloosheid in een aantal landen overgenomen.

tabel 3

	inflatiepercentage	werkloosheid in % van de beroepsbevolking
eurogebied	2,3	9,0
-Duitsland	2,1	7,9
-Frankrijk	1,8	9,5
-Nederland	2,3	2,7
Verenigd Koninkrijk	0,8	5,5

- 2p **21** Kan Fatima uit de cijfers in tabel 3 de conclusie trekken dat Nederland in 2000 de hoogste inflatie van alle landen in het eurogebied had? Verklaar het antwoord.
- 2p **22** Wijzen de cijfers in tabel 3 op een verbetering of op een verslechtering van de concurrentiepositie van Nederland ten opzichte van het Verenigd Koninkrijk? Verklaar het antwoord.
- 2p **23** Leg uit hoe een krappe arbeidsmarkt kan leiden tot een hoge inflatie in een land.

Opgave 8

uit een krant:

Filippijns exportproduct: de au pair

Ongeveer 20 jaar geleden vond een omslag plaats in de inkomsten uit toerisme van de Filippijnen: na een jarenlange groei begonnen deze inkomsten te dalen. De Filippijnse regering heeft naar mogelijkheden gezocht om andere bronnen van deviezen aan te boren. Een van de mogelijkheden bleek het stimuleren van au pairs om in westerse landen aan de slag gaan. In rijke westerse landen is gebrek aan laaggeschoold personeel dat kan worden ingezet bij kinderopvang en huishoudelijke arbeid. Filippijnse au pairs blijken uitstekend in de vraag naar dit personeel te kunnen voorzien. Van het geld dat de au pairs in westerse landen verdienen, sturen zij het grootste deel naar de Filippijnen, waar het gebruikt wordt om in het levensonderhoud van familieleden te voorzien.

In tabel 4 staan enkele gegevens van de betalingsbalans van de Filippijnen van de jaren 1990 en 2000.

tabel 4

	1990	2000
(bedragen in miljoenen Amerikaanse dollars)		
saldo goederen- en dienstenrekening	- 2.537	+ 5.009
saldo inkomensrekening	- 30	+ 4.216
saldo lopende rekening	- 2.567	+ 9.225
saldo betalingsbalans	- 93	- 420

- 2p **24** Is er in 2000 sprake van een overschot of van een tekort op de kapitaalrekening van de betalingsbalans van de Filippijnen? Verklaar het antwoord.

Het toenemende aantal Filippijnse au pairs in westerse landen heeft tussen 1990 en 2000 geleid tot een toename van inkomsten van deviezen voor de Filippijnen.

- 2p **25** Uit welk(e) gegeven(s) in tabel 4 kan dit blijken? Verklaar het antwoord.

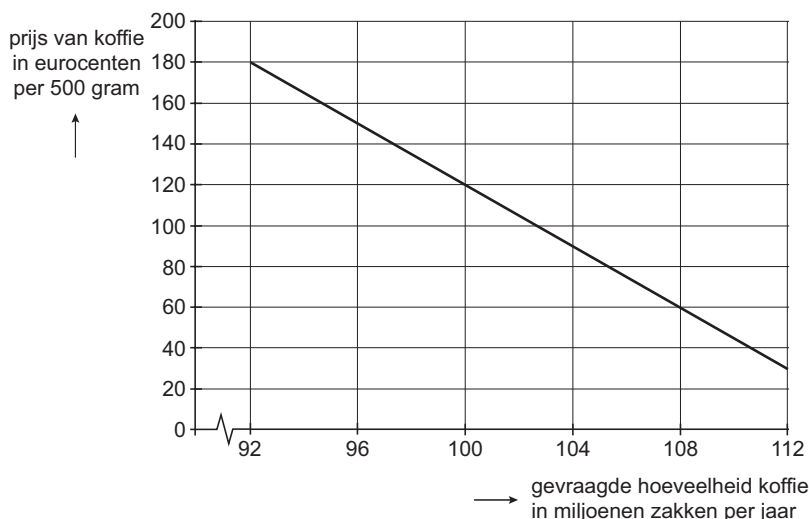
Opgave 9

Een schraal bakje troost

De prijs op de wereldmarkt voor koffie is gedaald tot € 0,60 per 500 gram. Oorzaak van de prijsdaling van koffie op de wereldmarkt is een verschuiving van de aanbodfunctie waardoor de gevraagde hoeveelheid met 8 miljoen zakken per jaar is toegenomen. De Columbiaanse econoom Valdez stelt: “In de praktijk is de opbrengst voor de koffieboeren 50% van de wereldmarktprijs. De prijsdaling van koffie leidt ertoe dat veel koffieboeren failliet gaan. Koffieboeren moeten minstens € 0,50 per 500 gram ontvangen om een redelijk inkomen te verdienen.”

figuur 1

De vraag naar koffie op de wereldmarkt

In tabel 5 is weergegeven hoe de winkelprijs van een pak koffie van 500 gram tot stand komt. Daarbij is uitgegaan van een wereldmarktprijs van € 0,60 per 500 gram en van de veronderstelling dat er precies 500 gram koffiebonen nodig is voor een pak koffie van 500 gram in de winkel.

tabel 5

de opbrengst gaat naar de			berekeningswijze
koffieboer		€ 0,30	50% van de wereldmarktprijs
tussenhandel in producerende land		€ 0,30	50% van de wereldmarktprijs
	<i>wereldmarktprijs</i>	€ 0,60	
branderijen en groothandelaren		€ 0,90	vast bedrag per 500 gram
	<i>groothandelsprijs</i>	€ 1,50	
detailhandel		€ 0,30	20% van de groothandelsprijs
	<i>winkelprijs exclusief BTW</i>	€ 1,80	
Nederlandse overheid (BTW)		€ 0,34	19% van de prijs zonder BTW
	<i>winkelprijs inclusief BTW</i>	€ 2,14	

- 2p **26** Hoeveel bedroeg de prijs op de wereldmarkt vóór de verschuiving van de aanbodfunctie? Verklaar het antwoord.

Veronderstel dat de berekeningswijze bij de prijsopbouw zoals gegeven in tabel 5 ongewijzigd blijft.

- 2p **27** Bereken hoe hoog de winkelprijs inclusief BTW van een pak koffie van 500 gram minstens moet zijn om koffieboeren een redelijk inkomen te laten verdienen.

Einde